

Testvérekké lenni Isten otthonában

A családok szerepe a gyülekezetépítésben

■ NAGY SZABOLCS

Evangelikus Hittudományi Egyetem
lelkész, doktorandusz
E-mail: nagyszabolcsroland@gmail.com

DOI: 10.61894/LP.2025.100.7.2

► Gyülekezeteink nemcsak egyénekből, hanem családokból is állnak. Sarokkövei közösségeinknek. A gyülekezetépítésben egyszerre célcsoportok és szolgatársak ők. De hogyan tekintünk rájuk? Kiknek látja a Szentírás vagy az egyház a családokat? Egyáltalán képes-e látni azt, hogy mi a valóság, és milyen különböző családtípusokban élnek ma emberek? A tanulmányban a család speciális szerepét vizsgáljuk a gyülekezeti közösség építésében a bibliai alapok és a szociológiai adatok megismerésén, illetve a lelkési gyakorlat vizsgálatán keresztül. A kérdés, ahova eljutunk, talán még messzebbre vezet: vajon gyülekezeti közösségeink tudnak-e maguk is családokká válni, hogy otthonra és testvérré leljen minden kereső?

Kulcsszavak: ekkleziológia / gyülekezetépítés / család / családi istentisztelet / közösség

Bevezetés

Konfirmáció, ifjúság, házasság és elköteleződés éve. Így következtek egymás után az elmúlt időkben a tematikus évek a Magyarországi Evangélikus Egyházban. Logikus következtetés, hogy a legközelebbi esztendőben a családon lesz a hangsúly – már ha ezt tekintjük az emberi élet következő állomásának. A tanulmány írásakor ez az információ még nem ismert, de játszunk el a gondolattal, és vázoljuk fel, milyen kérdésekkel kell az egyháznak szembenéznie ebben a témában: Hogyan definiálhatjuk a család fogalmát? Mi a helyes keresztény attitűd, hogyha a családról gondolkodunk? Inkább legyen előíró, és vázoljon fel egy idealizált képet (az apa férfi, az anya nő, alattuk a gyermek, felettük pedig Krisztus), vagy hasonló odafigyeléssel és törődéssel nyisson az atipikus családok széles skálája felé? Egyáltalán milyen helyet és szerepet tölt be egy család egy gyülekezet közösségében? Mivel ezek a kérdések egy egész tematikus évet gazdaggá tehetnek, így most azzal foglalkozunk, hogy a családok milyen speciális szerepet tölthetnek be a gyülekezetépítésben.

A család a Szentírásban

Érdekes a szentírási alapoktól indulni, hisz a kereszténység egyes képviselői gyakran hivatkoznak a hagyományosnak nevezett/vélt családtípusra úgy, mint a Bibliából levezetett isteni rendre, azt az érzetet keltve, hogy minden más, ettől egy kicsit is eltérő család nem része a keresztény hagyománynak.

Az Ószövetség családképének kutatása két probléma elé állítja a teológusokat:¹ Egyrészt az ószövetségi szövegek keletkezése olyan hosszú időszakon ível keresztül, hogy nehéz pontosan látni, ez alatt az idő alatt milyen kulturális és társadalmi változások mentek végbe a transzjordániai területen, és azok milyen hatással is voltak az ezeken a területeken élő családokra. Másrészt az Ószövetség különböző, eltérő jelentésű fogalmakat használ mindarra, amit mi ma, a 21. században családként könyvelünk el.

Ezzel kapcsolatban három héber kifejezést fontos megjegyezni: *sebeth*, azaz 'törzs'; *mispah*, azaz 'nemzetség' és *bet-ab*, azaz 'az atyám háza'.

- A *törzs* ezek közül a legnagyobb társadalmi egység volt Izrael területén, az embereknek pedig különösen fontos volt a törzsi identitásuk. Számos alkalommal a törzsi identitás mentén történik a szereplők azonosítása. Ez azonban a mindennapi élet szintjén aligha hasonlít arra, amit mi családként ismerünk el.
- A *nemzetség* a törzs egyik alegysége, amely elsősorban nem az identitást, hanem a territoriális hovatartozást határozza meg. Példaként áll itt előttünk Józsue könyvének 13. fejezete, ahol Rúben törzsének örökségét osztják el földterületről földterületre.
- A *ház* a törzshöz és a nemzetséghez képest még szorosabb kötődést jelentett. Ma talán tágabb rokonságnak neveznénk, amelynek van egy *pater familias*, akinek a leszármazottai alkotják a ház tagjait. Mivel a Biblia korában különösen korán történtek a házasságok, egy ház akár három-négy generációt is jelenthetett ötven-száz emberrel. Ez a társadalmi egység különösen fontos szerepet játszott az emberek életében, és az atyáknak ebben kiemelt szerepük volt. Ők mesélték el Izrael legfontosabb eseményeit, ők adták át a zsidó kultúrát, ők tanították a törvényt, és ők ébresztettek hitet a többiekben az ünnepek liturgiájának vezetésével. Kimondottan papi funkciókat ellátó szerepkör volt ez minden más társadalmi elvárással együtt. A szülők tiszteletéről szóló parancsolat épp ezért szerves része a mózesi törvényeknek, hisz megtagadása nemcsak egy etikai iránymutatás elutasításáról szólt, hanem a ház egységének veszélyeztetéséről is.

Házasság a házon belül nem lehetett, így párt vagy egy másik nemzetségből, vagy egy másik törzsből kellett választani. A teremtetéstörténet („lesznek ketten egy testté”) és a prófétai irodalom (Isten és a nép kizárólagos kapcsolata) azt támasztja alá, hogy az Ószövetség világában a monogámia volt a házasság elsődleges formája, azonban tudjuk, hogy elfogadottak voltak a poligám kapcsolatok is. Azok, akik utóbbi módon házasodtak, vagy hatalmukat fejezték ki a többnejűséggel (megtehették vagyonuk miatt), vagy a munkaerőt és az „életbiztosítást” jelentő gyermekek számát szerették volna növelni. A válás engedélyezett volt, de súlyos stigma követte, ami különösen az elvált nőket sújtotta. A gyermekekre Isten ajándékaként, áldásaként tekintettek az Ószövetségben. Az volt csak igazán áldott ember, akinek sok gyermeke volt. A Biblia azonban kifejezetten kevés olyan történetet tartalmaz, amely betekintést enged a gyermekek világába. A biblikus teológiának is kifejezetten újabb területe ez, kevés irodalom lelhető fel a témában.

¹ Vö. *Family* [szócikk]. WRIGHT 1992, 2843–2855. o.

Jézus családfelfogása látszólag szakít ezzel az ószövetségi hagyománnyal. Saját családjával szemben határokat húz, velük ridegen és távolságtartóan viselkedik. Különösen Márk evangéliumának első fejezeteiben kerül elő ez a feszültség, ahol azt látjuk, Jézus családja képtelen arra, hogy megértse működését. Ezzel szemben a tanítványok, akikkel nem áll fenn rokonsági kapcsolat, értik, hogy kicsoda Jézus, és milyen küldetés vár rá. Ez a gondolat tovább erősödik az evangéliumokban azáltal, hogy Jézus nagy hangsúlyt helyez a tanítványi közösség egy olyan formájára, amely már-már úgy funkcionál, mint egy ház, és ahol a vérségi kapcsolódásnál sokkalta fontosabb az a lelki közösség, amelyet megtapasztalnak. Kovács Krisztián így fogalmaz: „A családi együttélés tehát nem végső cél a bibliai gondolkodás számára, hanem eszköz. Jézus szavait (Mt 2,27) továbbgondolva: »A család lett az emberért, és nem az ember a családért.«” (KOVÁCS 2017, 150. o.)

Az Apostolok cselekedeteiben és a levelekben azt látjuk, hogy a szoros kapcsolatot jelölő *bet* jelentése kitágul az első keresztények számára. Egyrészt a görög-római kultúrában használt *oikos* kifejezés már nemcsak a családtagokra, hanem minden olyan személyre vonatkozik, akik a házhoz tartoznak, beleértve a klienseket, alkalmazottakat és a szolgákat is. Ez a változás érezhető hatással volt az első század végére. Ezt látjuk Kornéliusz példáján keresztül is (ApCsel 10), aki egész háza népével együtt vált kereszténnyé, és akinek a katonájáról külön kiemeli a szentíró, hogy istenfélő. Másrészt az első keresztények fontos tapasztalata volt, hogy az istentiszteleteken valódi testvériséget éltek át azaz, hogy a gyülekezet tagjai teljes vagyonszövetségben éltek társadalmi státusztól vagy anyagi helyzettől függetlenül. Ezt a tapasztalatot Pál apostol is megerősíti az Efezusiakhoz írott levél második fejezetében, ahol ezt írja: *„Ezért tehát nem vagytok többé idegenek és jövevények, hanem polgártársai a szenteknek és háza népe Istennek.”* (Ef 2,19) Ebben az értelemben pedig az első keresztény közösségek egyértelműen átveszik azokat a funkciókat (identitás, autoritástisztelet vagy tanítás), amelyek eddig a tágabb családhoz kapcsolódtak. Sok esetben egy ilyen lelki közösség még menedék is volt azoknak, akik a meglévő családtípusokon kívül rekedtek.

A család jelenkorunk egyházában

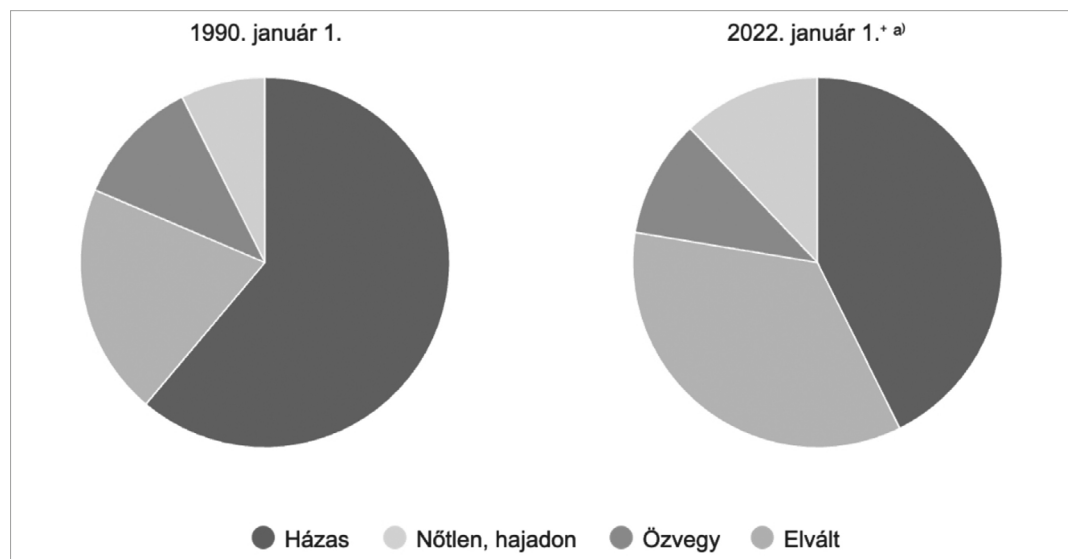
Ezt az újszövetségi alapot jelöli meg a gyülekezetépítés fogalmának egyik gyökereként SZABÓ Lajos az *Élet a gyülekezetben* című könyvében, ahol egy gyülekezet építése a közösségben jelen lévő válaszfalak lebontásával indulhat csak el (2013, 88–92. o.). Ha erre egy közösség képessé válik, valóságga lehet az is, hogy a benne élők megtapasztalják azt, milyen is Isten családjához tartozni és benne egymást szerető, elfogadó testvérekre lelni, amely felülírja a társadalmi státuszból, anyagi helyzetből vagy bármely más különbségekből fakadó feszültségeket. Az egyház és a gyülekezet tehát elválaszthatatlan a család képétől, és az, hogy az egyház minden időben hogyan tekint a családra, befolyással van arra is, hogyan tekint önmagára és saját működésére. Hűen tükröződik ez a gondolat Ferenc pápa 2016-ban megjelent *Amoris laetitia* apostoli buzdításában (RUBIO 2002, 247–264. o.), amelyben azon túl, hogy megerősíti a katolikus szentségértelmezésben a házasság és a család intézményének kiemelt szerepét, és elismeri, hogy a hagyományosnak vélt családfelfogással szemben milyen más valósága is van az emberek együttélésének, rámutat, hogy azoknak az ajándékoknak, amelyeket a családban Istentől kaptunk, készsé és elhivatottá kell tennie minket arra, hogy ugyanezeket gyakoroljuk a gyülekezet, az egyház és az egész világ közösségében: *„Az a házaspár, amely tapasztalja a szeretet erejét, tudja, hogy ez a szeretet arra hivatott, hogy gyógyítsa az elhagyottak se-*

beit, meghonosítsa a találkozás kultúráját, harcoljon az igazságosságért. Isten a családra bízta a világ »otthonossá« tételének tervét, hogy valamennyien eljussanak arra az érzésre, hogy minden ember testvér.” (FERENC PÁPA 2016, 183. bekezdés)

A Pew Research Center ötvenéves távlatban vizsgálta, hogyan változtak meg a család jellemzői az amerikai társadalomban.² Az adatok azt mutatják, hogy a klasszikus, kétszülős családmoddell-re már nem lehet normaként tekinteni, ugyanis a válások számának növekedése azt eredményezi, hogy a gyermekek is különféle családi konstrukcióban nőnek fel: van, hogy a szülő egyedül neveli, de van, hogy egyfajta megállapodás keretében megosztott arányban látja el a két szülő a felügyeletet, továbbá már az is gyakori állapot, hogy a szülő újrահázasodik, újabb szülői szerepet betöltő személyt adva a gyermeknek.

A 2021-es magyarországi népszámlálási adatok is ezt támasztják alá: 1990-ben a tizenöt éves és annál idősebb népesség 61,2%-a volt házas, míg 2022-ben 42,7%.³ Az igazán drámai változás azonban a hajadonok, nőtlenek körében érzékelhető, ahol ez a százalékos arányszám 15%-kal növekedett 2022-re (20,3%-ról 35%-ra), továbbá bár kisebb mértékű, de hasonló növekedés látható az elváltak körében. Az arányok változása még megdöbbentőbb, ha diagram formában látjuk:

Ezeket a tendenciákat a gyülekezeti szolgálatban is lehet érezni, a megváltozott gyermekvállalási szo-

1. ábra. A tizenöt éves és annál idősebb népesség családi állapot szerinti megoszlása Magyarországon

kásokról, illetve a családban betöltött nemi szerepek átalakulásáról nem is beszélve. Fontosnak tartom, hogy ezt a társadalmi valóságot a lelkész vagy a gyermekmunkában aktív szerepet játszó hitoktató kellő empátiával tudja kezelni, és az abból fakadó gyermeki vagy szülői életkérdéseket tudja komolyan venni és arra éretten, mély megértéssel válaszolni. Ennek azonban nemcsak személyi

² *The American Family Today*. Pew Research Center. 2015. december 17. <https://www.pewresearch.org/social-trends/2015/12/17/the-american-family-today/>.

³ *Népmozgalom, 2021*. Központi Statisztikai Hivatal. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepmozg/nepmozg21/index.html#emelkedettavlsoksza>.

szinten van jelentős szerepe, hanem érintheti a gyülekezet egészét is. Átgondolásra érdemes az, hogy amikor családos alkalmat hirdet egy gyülekezet, kik is azok, akiket igazán várunk, és kik azok, akik magukra értelmek ez a kifejezés, és meghallják a hívást. Továbbá az is komoly önreflexiót igényel egy közösség életében, hogy ezek az alkalmak hogyan szerveződjenek meg úgy, hogy minél többféle élethelyzetben élők számára hozzáférhető legyenek, vagy hogyan lehet jól sáfárkodni az alkalmainkkal, amelyek olykor egymást érintik egy mozgalmasabb időszakban.

Különösen fontosnak tartom megemlíteni azt a sok gyülekezetben jelen lévő fájó tapasztalatot, hogy a konfirmációs vagy ifjúsági csoport után eltávolodott fiatalok majd csak a házasságkötés, de sokkal inkább az első gyermek születésekor, a keresztség kapcsán térnek vissza újra, ahol ők nem felnőtt gyülekezeti tagként vannak jelen, hanem szülői szerepben. Persze lehetnek jó példák alkalmakra, ahol a dolgozó felnőttek is jelen vannak, de a gyülekezetek nagy részében ez a demográfiai csoport a gyermekük által van jelen, és a velük való kapcsolattartást is az határozza meg, hogy mi is történik abban a csoportban, ahol gyermekük megfordul. Így válnak a családok fejei elsősorban eszközökké a gyülekezetépítésben, nem pedig felnőtt, teljes értékű tagokká. Kulcsfontosságú szereplők ők, a vallásszociológiai kutatások is azt mutatják, hogy „a szülők vallási attitűdjei és a gyermekek vallásossága között szoros kapcsolat van” (BÁLITY–DURÁCSKY 2017, 187. o.). Egy partner szülő képes biztatni, segíteni, támogatni a gyermekét a gyülekezeti kapcsolódásban.⁴ Maga is jelen van, és személyes példát mutat, hogy milyen is a hiteles keresztyén élet. Az sem elvetendő szempont, hogy hálás az Istennek és a szolgálóknak, hogy a gyermeke ebben a közegben lehet. Egy szülő azonban tud negatívan is hatni a passzivitásával, közömbösségével. Lehet, hogy éppen azzal tántorítja el gyermekét a hit útjától, hogy túlságosan erőlteti azt, vagy erőteljesen beleszól az ott folyó munkába.

A Budahegyvidéki Evangélikus Egyházközségben, ahol már negyedik éve végzem a szolgálato-
mat, ennek oldása érdekében régóta nagy hangsúlyt fektetünk azokra a gyülekezeti hétvégekre vagy közös kirándulásokra, ahol egy tartalmas, többnapos együttlét alatt hamar közösséggé kovácsolódhatnak a szülők úgy, hogy közben a gyermekekkel is ez történik. Hasonlóképpen tesszük ezt az óvodás és kisiskolás korosztály gyülekezeti hittanóráin is, ahol a szülők vagy nagyszülők jelenléte különösen is öröndetes, gyakran őket is aktívan bevonjuk a foglalkozásokba. Reménység szerint ezek a rendszeres találkozások aztán a gyülekezetben tartott családi, illetve könnyűzenés istentiszteleteken érnek be, ahol a jelenlévők – sokszor gyermekeik nagy bánatára – hosszan beszélgetnek még egymással az istentiszteletet követően. A két speciális istentisztelet gyakorlata két különböző igényt tölt be: a könnyűzenés alkalmon a megszokott liturgiai kereteket megőrizve, könnyűzenés énekekbe bekapcsolódva vehetünk részt az istentiszteleten, ahol elsősorban a konfirmandus korosztálytól várjuk a gyülekezet tagjait; azonban a családi istentisztelet egészen más módon szerveződik, ott a 12. kerületben tanított, gyülekezettől távol lévő hittanos gyermekek végeznek felolvasó szolgálatot, az énekek, bár korálok és ifjúsági énekek egyszerre, de mindenképpen egyszerű szövegekről-dallamokról van szó, és az igehirdetés is kifejezetten könnyed, interaktív, játékos jelleget ölt, hogy ez valóban az óvodástól a felső tagozatig terjedő korosztályoknak szóló alkalom legyen.

A családi istentisztelet – más jelleggel – sok gyülekezetben jól működő formája a gyülekezetépítésnek. A következőkben ennek egy elméleti kihívásával foglalkozom.

⁴ Az elmúlt években több alkalommal tartottam workshopot ifjúsági munka témakörben, ahol visszatérő elem volt a szülők szerepének megvitatása egy ifjúsági közösség életében. Az itt felsorolt szempontok az evangélikus egyház évkendő lelkészkonferenciáján összegyűjtött visszajelzéseket tartalmazzák arra a kérdésre: milyen pozitív vagy negatív hatása lehet egy szülőnek az ifjúsági munkára?

A családi istentisztelet szerepkonfliktusa

Klaus Douglass *Az új reformáció – 96 tétel az egyház jövőjéről* című könyvének bevezetőjében fogalmazza meg azt, hogy az egyház megújulása felé elsősorban olyan út vezet, amelyben az egyház a krízisekkel szembenéz, és azokban felismeri és kiaknázza a nyilvánvaló vagy éppen elrejtett lehetőségeket (DOUGLASS 2002). Ebben a bevezetőben két válságot jelöl meg: az *identitáskrízis* szerint az egyház immár nincs a középpontban, illetve a *relevanciakrízis* azt mutatja meg, hogy az egyház már nem képes elérni embereket. Az utóbbi ismertetése során az egyházáért aggódó szolgálattevők széles tömegének szemére veti a következőket:

„Amiről viszont tehetünk, az az, hogy milyen módon közelítjük meg és kezeljük ezt a problémát – és hogy egyáltalán törődünk-e vele. Mert a valóságban túlságosan sokszor ignoráljuk, azaz úgy teszünk, mintha semmi sem változott volna, és ma is minden úgy volna, mint régen. Nem változtatunk semmin, vagy legalábbis alig valamin: ugyanúgy tartjuk az istentiszteleteinket, ugyanazokat a témákat tárgyaljuk, mint eddig mindig, és mondanivalónknak a formáján sem változtatunk. Olykor-olykor odavetünk a népnek egy falat kenyeret egy családi istentisztelet formájában, és ettől modernnek és világra nyitottnak érezzük magunkat. Nem vagyunk azonban hajlandók következetesen és folyamatosan a mai ember nyelvét beszélni. Az eredmény pedig – mint Jürgen Moltmann megállapítja – egy olyan egyház, amely elveszítette kapcsolatát az emberekkel.” (Uo. 27. o.)

A Magyarországi Evangélikus Egyházban elterjedt istentiszteleti forma a családi istentisztelet, amely bár hagyományosan az evangélikus liturgiát követi, azt mégis szabadabb nyelvezettel, innovatívabb és elsősorban gyermekek felé forduló igehirdetői attitűddel, továbbá könnyűzenei szolgálattal teszi. Az istentiszteleti rendben legtöbbször havi rendszerességgel, egy klasszikus istentiszteleti alkalom helyett vagy éppen ráadásként szerepel. Célközönségét tekintve pedig elsősorban a gyermekes családok felé nyit ez az istentisztelet, de hangulatát tekintve erőteljesen missziós jelleggel is rendelkezik, hogy egy gyülekezet periferiáján élő, az egyházi miliőtől idegenkedő családok is otthonra lellessenek a közösségben általa. Az egyházban folytatott belső szakmai beszélgetések során gyakori visszajelzés a gyülekezetek vezetőinek részéről, hogy a családi istentiszteletek valóban sikeresek, és fontos sarokkövei a gyülekezetépítésnek, hiszen azoknak az embereknek kínálnak találkozási lehetőséget Istennel és egymással, akik aztán később a gyülekezet vezetőivé, szolgálattevőivé válhatnak. Sőt egyesek kifejezetten úgy tekintenek a családi istentiszteletekre, mint egyfajta ugródeszkára a hagyományos, „orgonás” istentisztelet felé, ahol a „teljes” és „igazi” gyülekezeti közösséget lehet megélni.

Azonban a családi istentiszteletek vagy a könnyűzenés énekek már egyáltalán nem hordozzák azt a frissességet, amely a már javában felnőttkorú gyülekezeti tagok és lelkészek nosztalgikus visszaemlékezéseiből kirajzolódik. Ezek a különböző liturgikai formák és zenei nyelvek bizonyos értelemben alapvetésekké váltak az egyház életében. Elég talán azt megemlíteni, hogy nyugdíjas korúként vannak jelen velünk 2025-ben azok az emberek, akik elkezdték az úgynevezett gitáros szolgálatokat, és akiknek évtizedes könnyűzenei munkája által felbecsülhetetlen ajándékokkal, erőforrásokkal gazdagodott az egyház egésze. Családi istentiszteletet tehát elindítani és fenntartani ma már nem újdonság. Emiatt ma kifejezett csipkelődésnek is érezhetjük a fenti idézetből Douglassnak az alábbi, magyar nyelven 2002-ben megjelent mondatát: „Olykor-olykor odavetünk a népnek egy falat kenyeret egy családi istentisztelet formájában, és ettől modernnek és világra nyitottnak érezzük magunkat.” Douglass

kritikája mögött azonban az is ott rejlik, hogy miért fordulhatott elő az a magyar egyházban is, hogy ezek a sikeresnek nevezhető istentiszteleti formák egyfajta kuriózumként maradtak meg a gondolkodásunkban, és hogy annak bizonyos elemei miért képtelenek revitalizálni liturgikus hagyományunkat, különösképpen azt a nyelvezetet, amely jelenleg kifejezetten sok akadályt állíthat az Istennel való találkozás elé a távolról vagy éppen egészen közelről betérő ember számára.

Vajon nem éppen ez a gátja annak a típusú gyülekezetépítésnek, ami a családokra és általuk a jövőre fókuszál, hogy éppen a keresztény élet legfontosabb találkozási pontjából, a hét csúcseseményéből, az istentiszteletből maradnak ki? Hogyan várhatjuk el azt, hogy ők jelen legyenek, megmaradjanak és meggyökerezzenek a közösségben, ha a legelemibb gyülekezeti alkalmat elzárjuk egyesek elől, és más formában, *egy falat kenyérként* odadobva kínáljuk ennek másodlagos, alacsonyabb rendűnek tekintett verzióját? Vajon eljuthatunk-e egy olyan liturgiai nyelvhez, amelyben egyszerre jelen van a bátor frissesség és az egymásra figyelő türelem?

Összegzés

Gyülekezetet építeni – számtalan szemponton túl – úgy érdemes, hogy lelkiismeretesen szembenézzünk a valósággal, és elképzeljük azt az elképzelhetetlent, amelyben az apostol olyan biztos volt: az egyházban nem vagyunk mások, csakis örömhírt kereső és továbbadó testvérek. Isten nagy családjának gyermekei. Itt születnek a hit tapasztalatai, itt hallják az emberek Isten nevét, és itt válik a kereszténység valódi életformává. A gyülekezet pedig otthont ad mindennek, és ahol otthon van, ott családoknak is kell lenniük.

Becoming Siblings in God's Home

The Role of Families in Congregational Development

- **Our congregations consist not only of individuals but also of families. They are the cornerstones of our communities. They are both a target group and co-workers in congregational development. But how do we view them? How does Scripture or the Church see families? Are we even capable of recognizing the reality and the various family structures people live in today? This study examines the special role of the family in building congregational community through biblical foundations, sociological data, and an exploration of pastoral practice. The question we eventually reach may lead even further: can our congregational communities themselves become families, so that every seeker may find both a home and a family member there?**

Keywords: ecclesiology / congregational development / family / family worship / community

Hivatkozott művek

- BÁLITY Csaba – DURÁCZKY Bálint 2017. A gyermekkori család és a társadalmi környezet hatása a vallásosság intergenerációs átadására. In: Bácskai Katinka (szerk.): *A felekezeti oktatás új negyedszázada*. Debreceni Egyetem, Debrecen. 179–193. o.
- DOUGLASS, Klaus 2002. *Az új reformáció. 96 tétel az egyház jövőjéről*. Ford. Szabó Csaba. Kálvin Kiadó, Budapest.
- FERENC PÁPA 2016. *Amoris laetitia. Magyar Katolikus Egyház*. <https://katolikus.hu/dokumentumtar/amoris-laetitia>. (Megtekintés: 2025. április 10.)
- KOVÁCS Krisztián 2017. A házasság, a család és a szexualitás etikája. In: Fazakas Sándor (szerk.): *A protestáns etika kézikönyve*. Kálvin Kiadó – Luther Kiadó, Budapest. 125–178. o.
- Népmozgalom*, 2021. Központi Statisztikai Hivatal. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepmozg/nepmozg21/index.html#emelkedettavlsoksza>. (Megtekintés: 2025. április 10.)
- RUBIO, Julie Hanlon 2002. Theology of Family Today. Contemporary Struggles and Future Promise. *Irish Theological Quarterly*, 85. évf. 3. sz. 247–264. o. <https://doi.org/10.1177/0021140020926596>
- SZABÓ Lajos 2013. *Élet a gyülekezetben*. Luther Kiadó, Budapest.
- The American Family Today*. Pew Research Center. 2015. december 17. <https://www.pewresearch.org/social-trends/2015/12/17/1-the-american-family-today/>. (Megtekintés: 2025. április 10.)
- WRIGHT, C. J. H. 1992. Family [szócikk]. In: Freedman, David Noel (szerk.): *The Anchor Bible Dictionary*. 2. köt. D–G. Yale University Press, New Haven. 2843–2855. o.